

BİLİM ve SANAT 92

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

AĞUSTOS 1988

(KDV Dahil) 1000 TL.

ÇEVRE SORUNU/ÇEVRECİ HAREKET

DR. ERDAL ATABEK,
OKTAY EKİNCİ,
AYDAN BULCA ERİM,
REFET ERİM,
AYDIN KÖYMEN,
ÖMER KULELİ,
Dr. ATA SOYER,
ALI YURTTAGÜL

Dinlenme Hakkı

Ercan Eyüboğlu,
Musa Özdemir ve
İsmail Hakkı Önal,
Mustafa Başoğlu,
Sadık Özben'in
görüşleri

Ve Bilim ve Sanat
Zenginliği...

Mehmet Ali Aybar, Henry Blauth,
Müşerref Hekimoğlu, Prof. Dr. Sabahattin
Öğün, Mahmut T. Öngören, Varlık Özmenek,
Kurt Roderbourg, Gürhan Uçkan,
Aysun Umay, Gündüz Vassaf...

Dinlenmek, Çalışanların Hakkıdır

Musa Özdemir

Tatil; mola vermek, aylıklık, tembellik, dünyadan elini eteğini çekmek, işlev yitimi değildir. Tatil; yaşama ve mücadele etme güç ve yeteneğini yükseltmeyi, kendini yeniden üretmeyi amaçlayan bir hazırlık dönemidir. Çalışanların bedensel ve ruhsal olarak dinlenmeleri, bu süre içinde başka insanlarla ilişkilerini geliştirmeleri, yaşama bağlılıklarını güçlendirmeleri hem onların en doğal hakkı hem de çalışma yaşamının niteliğini yükseltmenin bir gereğidir. Bu nedenle tatil her türlü kaygıdan uzak, en iyi koşullarda gerçekleşen bir dinlenme dönemi olmalıdır. Ülkemizde, kamu kesiminde (KİT dahil) yaklaşık 700.000 daimi işçi ve 1,5 milyon memur olmak üzere toplam 2.200.000 kişi çalışmaktadır. Aileleriyle birlikte 8 milyona ulaşan bu kitle acaba bu anlamda bir tatil yapabilmekte midir? Bu sorunun yanıtını bulmak için dinlenme süreleri, var olan tesisler ve gelir durumu değerlendirildiğinde emekçilerin tatil olanağının son derece sınırlı olduğu görülmektedir.

YILLIK İZİN TATİLE DÖNÜŞEMİYOR

Anayasa tatili sosyal ve ekonomik bir hak sayarak 50. maddesinde "Dinlenmek çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir." hükmüne yer vermiştir. Bu buyruğun yasalara yansımaları ise şöyledir.

657 sayılı yasa memurların haftalık çalışma süresini 40 saat olarak saptamıştır. Yıllık ücretli izin hakkı; hizmeti 1-10 yıl olanlar için 20 gün, hizmeti 10 yıldan fazla olanlar için 30 gün şeklinde düzenlenmiştir.

1475 sayılı yasa işçilerin haftalık çalışma süresini 45 saat olarak belirlemiştir. Yıllık ücretli izin hakkı; hizmeti 1-5 yıl olanlar için 12 gün, 5-15 yıl

olanlar için 18 gün, 15 yıldan fazla olanlar için 24 gün şeklinde düzenlenmiştir. Bu sürelerin toplu iş sözleşmeleriyle arttırılabileceği de yasada yazılıdır.

Bu izin sürelerine yasalarda ayrıca düzenlenmiş bulunan ulusal bayramlar, dini bayramlar ve hafta tatili de eklendiğinde memurların yılda 120 gün, büyük çoğunluğu cumartesi günleri de çalışan işçilerin ise yılda 90 gün civarında kendilerine ait bir süreye sahip oldukları bir gerçektir. Ancak yılın değişik bölümlerinde kısa veya uzun sürelerin varlığı kamu çalışanlarının dinlenme hakkından yeterince yararlandığı anlamına gelmemektedir.

Yıllık izinlerin ve diğer izinlerin tatile dönüşebilmesi emeğin karşılığının tam olarak alınmasıyla olanaklıdır. Ücretler düşük olduğu sürece iznin varlığı, azlığı veya çokluğu anlamlı değildir. İznin tatile dönüşebilmesi için ücretli izin önkoşul, para ve tesis ise olmazsa olmaz koşullarıdır.

Çünkü gerçek anlamıyla bir tatil için yeterli para ve yeterli tesis vazgeçilmez koşullardır. Oysa bilinmektedir ki, ülkemizde işçi ve memur ücretleri çok düşüktür ve bu insanların büyük çoğunluğu ikinci bir işte çalışmak zorundadır. Yıllık izinlerin ve diğer izinlerin tatile dönüşebilmesi emeğin karşılığının tam olarak alınmasıyla olanaklıdır. Ücretler düşük olduğu sürece iznin varlığı, azlığı veya çokluğu anlamlı değildir. İznin tatile dönüşebilmesi için ücretli izin önkoşul, para ve tesis ise olmazsa olmaz koşullarıdır.

Memurlara ve kamu kesiminde çalışan işçilere devletçe sağlanan kamp ve tesis olanakları açısından durum nedir? Tüm kamu kurum ve kuruluşlarından dinlenmeye elverişli kamp ve tesislerinin durumu sorulduğunda verdikleri yanıtlara göre toplam yatak sayısı 19.899 olmaktadır. Bildirilen sayıların gerçeği yansıtmadığı, birçok kuruluşun ellerindeki bazı olanakları gizledikleri ikinci bir çalışmada ortaya çıkmıştır. Sorular bu kez Valiliklere yöneltilmiş ve iller itibarıyla verilen bilgiler değerlendirildiğinde toplam yatak sayısının 31.335 olduğu görülmüştür. Kurumlar ile valiliklerin bildirdiği yatak sayısı arasındaki bu farklılık ülkemiz kamu yönetiminin ciddiyetten ne denli uzak olduğunun ve kamu mallarının ne denli keyfi kullanıldığının küçük bir kanıtıdır.

Kurumlardan ve valiliklerden alınan oda, yatak, çalışan personel sayısı v.s. verilen bölgeler, iller ve kurumlar itibarıyla tasnif edildiğinde tabloların önümüze koyduğu gerçekler şöyle sıralanabilir.

— Toplam 31.335 yataktan 28.231 adedi sahil illerinde, 3.104 adedi iç kesim illerde bulunmaktadır. (Bu sayılara Milli Savunma Bakanlığına bağlı ordular ve kamplardaki 12.666 yatak dahil değildir.)

— Toplam yatak sayısının % 80 kadarı Ege, Marmara ve Akdeniz bölgesinde, % 20 kadarı ise Karadeniz, İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu bölgesindedir.

— Hemen hemen her kamu kuruluşunun büyük veya küçük dinlenme tesisleri bulunmaktadır.

— Dinlenme tesisleri ve kampların çoğunluğu İzmir, Aydın, Antalya, Muğla ve Mersin çevresindedir.

— Odaların % 50'si banyosuzdur. Odaların % 62'si 4 ve daha fazla kişiyeye göre düzenlenmiştir.

— Varolan tesislerin yılın her döneminde kullanılması olanaksızdır. Sa-

hil illerindeki tesislerin yılda en çok 150 gün, iç illerdeki tesislerin yılın tümünde kullanıma açık olduğu varsayımında dahi yıllık yatak kapasitesi 5.367.610, kamu çalışanlarının yararlanma olanağı ise yılda 2,4 gün olmaktadır. Bu oldukça yetersiz bir orandır. Hemen eklemek gerekir ki mevcut dinlenme tesisleri sadece yatak kapasitesi olarak değil beslenme, eğitim, kültür, spor vb. olanaklar açısından da hayli sınırlı hizmet vermektedir.

Devletin bunca olanağına karşın kamu kamplarının nicel ve nitel açıdan bu denli yetersiz oluşunun ardındaki gerçek ilginç, ilginç olduğu kadar da düşündürücüdür. Bu acı gerçeği birkaç tümceyle aktarmak isterim.

Ülkemizde 1984 yılına dek devlet bütçesine sosyal tesis ve kamp için ödenek konmuyordu. Ödeneğinin olmadığı gerekçesiyle kamu kurumları bu gereksinmeyi yasal yollardan karşılamıyordu. Bir yandan kamu çalışanlarının ısrarlı ve haklı istemleri diğer yandan ise bütçede kamp için ödenek yokluğu yöneticileri güç durumda bırakıyordu. Soruna şark kurnazlığı ile çözüm bulmak gerekiyordu. Bütçeden köprü, yol, baraj vs için verilen ödeneklerin bir kısmını kaçak olarak bu gereksinmeye kullanmak fikri benimseniyordu. Böylece plansız, projersiz, peyderpey tamamlanan tesis ve kampoları oluşmaya başlıyordu. Örneğin Gümüşlü'deki Karayolları kampının adının uzun yıllar "Asfalt Şantiyesi" olduğunu anımsayan çoktur. İşçi sendikalarının haklı talebi sonucu zamanla yeni çözümler arandı ve kamplar İşçi Eğitim Tesisleri adı altında yapılmaya başlandı. Burada da ilginç olan, toplu iş sözleşmelerinde bu haklı isteme yer verilmişidir. Çünkü tesis ve kamplar sözleşmeye konan hüküm uyarınca yapılırsa bunların yönetim ve denetimi sendikalara geçecek, üst düzey bürokratlar ve yakınları gönlünce yararlanamayacaktı. Bu kaygı sonucu adı İşçi Eğitim Tesisleri olan ancak sendikaların söz sahibi olmadığı kamplar giderek çoğaldı. İşte bugünkü misafirhanelerin, kamu kamp ve tesislerinin büyük çoğunluğunun öyküsü böyledir. Bugüne gelince; kendi kendini aldatmanın erdem olmadığını anlayan devlet 1984 yılında 657 sayılı yasanın 191. maddesinde değişiklik yaparak memurlar için gerekli görülen yerlerde sosyal tesis yapılmasına yasal olanak sağlamıştır. Kanımca bundan sonra

yapılması gereken 657 sayılı yasanın memurlar, 1475 sayılı yasanın işçiler için tanıdığı sosyal tesis olanaklarını birleştirmek, anlamlı dinlenme yerlerini gerçekleştirmektir. Bu konuda öncülük işçi sendikalarına düşmektedir.

ÜCRETLİLER İÇİN TATİL OLANAKSIZ

İşçi ve memurların tatil olanağını sınırlayan ikinci etken gelir durumlarıdır. 1988 yılı temmuz ayındaki artışlar da dikkate alındığında, 10 yıl civarında hizmeti olan evli 2 çocuklu memur ve işçilerin aylık gelirleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Memur ve işçilerin çok büyük çoğunluğunun ayda net 250.000 liradan az gelir elde ettikleri gerçeği bu insanların tatil yapma zorluğunu hatta olanaksızlığını ortaya koymaktadır. Bu

savı önce özel girişimin sağladığı tatil olanaklarıyla kanıtlamak isterim. Basında çıkan reklamlara göre bir kişinin bir haftalık tatil gideri (öğle ve akşam yemeği hariç) Tablo 2'de gösterilmiştir.

Bu rakamlar 4 kişilik bir ailenin 15 günlük tatiline dönüştürüldüğünde karşımıza asgari 3-4 milyon liralık tatil faturaları çıkmaktadır. Kamuda 10 yıl hizmeti olanları bir yana bırakınız hangi makam ve düzeyde olursa olsun hiçbir kamu görevlisinin bu tür tesislerden yararlanmasına olanak yoktur. Kamu çalışanlarının ülkenin en güzel yörelerinde, en iyi koşullarda tatil yapmaları sadece bir düşür.

Bu durumda işçi ve memurların gidebileceği yer kamu kamplarıdır. Bazı kamu kamplarında üç öğün yemek ve yatak ücreti dahil 4 kişilik aileden 15 gün için istenen ücretler Tablo 3'te verilmiştir.

TABLO 1.

Ünvanı	Derecesi	Net Aylık (TL)
Yargıç-Savcı	5/1	351.851.—
Doktor	5/1	365.112.—
Mühendis	5/1	361.942.—
Polis-Komser	5/1	263.158.—
Öğretmen	5/1	210.134.—
Memur (Şef)	5/1	146.049.—

Kamu Kesimi Ortalama İşçi Ücreti	Günlük 5.910.—	177.300.—
----------------------------------	----------------	-----------

(Bu hesaplamalara ek gösterge, yan ödeme, özel hizmet tazminatı, öğretmenlerin ek ders ücreti, polislerin tayin bedeli ve fazla çalışma ücreti, aile yardımı, yakacak dahil olup eş çalışmayan memura göre düzenlenmiştir.)

TABLO 2.

Yöre	Tesis	Ücret (TL)
Marmaris	Turban Tatil Köyü	410.000.— YP
Marmaris	Hotel Altınyunus	700.000.— YP
Kemer	Olimpus Motel	325.000.— YP
Alanya	Hotel Botanik	290.000.— YP
Side	Novotel	575.000.— YP
Bodrum	TMT Tatil Köyü	365.000.— YP
Kuşadası	Tusan Hotel	475.000.— YP

Kaynak : 20.6.1988 günlü Cumhuriyet Gazetesi

TABLO 3.

Kurum	Kamp Yeri	15 Günlük Tutar (TL)
Merkez Bankası	Gümüşlü	2.250x4x15 = 135.000
Turizm Bankası	Kemer/Turban	8.200x4x15 = 492.000
Afet İşleri Gn. Md.	Davutlar	3.800x4x15 = 228.000
PTT Genel Md.	Mersin	2.000x4x15 = 120.000
Beden Terbiyesi	Erdek	3.000x4x15 = 180.000
D.S.İ. ve Karayolları	Çeşitli Bölgeler	Yaklaşık 150-200 bin

Bu tutarlara 4 kişilik ailenin şehirlerarası ulaşım giderleri ve tatilin gerektirdiği diğer zorunlu giderler eklenince kamu kamplarının dahi bütçeyi hayli zorladığı bir gerçektir. Kaba çizgileriyle ortaya konan bu tablolar yurtiçinde tatil yapmanın olağanüstü güçlüğüne göstermektedir. Tüm güçlüklerle katlanılarak yapılacak tatillerin niteliğinin düşük olacağı, borç ödemek için yılın diğer aylarında sıkıntı çekileceği de ortadadır. Oysa bırakınız yurtiçinde tatili, çalışanların yurt dışında tatil yapma olanağına sahip olmaları gerekmektedir. 1988 yılı programına göre 1986 yılında turizm amacıyla 837.237 kişi yurtdışına çıkmıştır. Bunların büyük çoğunluğunun Almanya'daki işçilerin yakınları olduğu göz önüne alınırsa 55 milyon nüfuslu bir ülkenin % 1'inin dahi yurtdışında tatil yapamadığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Söz buraya gelmişken bir noktanın daha altını çizmek gerekir. İşçi ve memurların tatil yapamamalarının bu maddi temelleri "işçi-emekçi tatil yapamaz" anlayışıyla da ilişkilidir. Emekçilerin yoksulluğu, gerçek bir tatilin yararlarını yaşayarak görmemiş olmanın sonucu olarak tatil yapma alışkanlıklarının bulunmayışı da işçi ve memurların tatil yapma beklentilerinin gelişmesini engellemektedir.

TATİL HAKKININ YOLU

İşçi ve memurların tatil yapabilir duruma gelmeleri için alınması gereken önlemleri iki başlıkta toplayabiliriz.

1 — Kapasiteyi artırıcı ve tatil yapma olanaklarını geliştirici önlemlerin alınması gerekmektedir: Bu önlemlerin başlıcaları; kamu kamplarının yılın

Temel hak ve özgürlüklerin ayrılmaz bir parçası olan çalışma hakkının ve onun doğal uzantısı dinlenme hakkının kullanılabilmesi ve geliştirilebilmesi siyasal ve sendikal örgütlenme ile olanaklıdır. Bir başka anlatımla gerçek anlamda bir tatil hakkının yolu gerçek demokrasiden geçmektedir.

daha büyük kısmında işler durumda tutulması, ve emekçilerin kullanımına daha geniş ölçüde açılması, ülkenin değişik özellikler taşıyan bölgelerinde devletçe ve yerel yönetimlerce büyük kapasiteli ve ucuz tatil köyleri kurulması, emekçilere yılın değişik bölümlerinde tatil yapabilme olanağının sağlanması, tatil giderlerine devletçe katkıda bulunulması, kampların yönetiminin sendikalara bırakılmasıdır.

2 — Emekçileri tatil yapmaya özendirici önlemlerin alınması gerekmektedir.

Buraya dek aktardığımız emekçi ve tatil oyunun ekonomik yanadır. Bu önerilerin yaşama geçebilmesi ise

olayın siyasal yanadır. Batı demokrasilerinde memurlar sendika kurarak haklarını savunabilirler, ulusal gelirden hakları olan payı isteyebilirler. Bizde ise 1,5 milyon memur dilsiz bırakılmıştır. Uğradıkları ve ekonomik sömürden kaynaklanan haksızlıklara karşı haklarını barışçı yollardan, özgürce arama olanakları yoktur. Temel hak ve özgürlüklerin ayrılmaz bir parçası olan çalışma hakkının ve onun doğal uzantısı dinlenme hakkının kullanılabilmesi ve geliştirilebilmesi siyasal ve sendikal örgütlenme ile olanaklıdır. Bir başka anlatımla gerçek anlamda bir tatil hakkının yolu gerçek demokrasiden geçmektedir. □

Sadık Özben(*) : "Ücretli izin süresi, işçinin ek gelir elde etmek için kullanmak zorunda kaldığı bir süreye dönüşmüştür."

Dinlenmenin bizce anlamı, işçilerin bir yıl boyunca ürettikleri nimetlerden yararlanmasında, çalıştığı süre içerisinde yaptığı tasarruflarla, üretime hiç katılmadan, kitap okuyarak, seyahat ederek, tarihi yerleri gezerek, vb. kısacası kendilerini geliştirerek, hayatta bağlarını artırarak, bir yıllık iş yorgunluğunu ve gerilimini üstünden atmasıdır. Çalışanlar özgürce dinlenmelidirler.

Ancak, ülkemizde tam tersi bir gelişme ortaya çıkmıştır. Ücretli izin süresi, dinlenme süresi işçinin ek gelir elde etmek için kullanmak zorunda kaldığı bir süreye dönüşmüştür. İşçiler bu süre içerisinde ya memleketlerine gidip ziraatle uğraşarak ek gelir sağlamakta, ya da şehirde başka bir işte çalışmaktadır. 24 Ocak kararları ile birlikte ücretlerin hızla düşürülmesi, bu durumu daha da kötüleştirmiştir. Gerçi Yasa'da işveren işçisini dinlendirmek, işçi de bunu gerçekten dinlemek anlamında kullanmak zorundadır. Ancak, bugünkü ekonomik koşullarda herkes bu sürenin dinlenmekle geçmediğini bilmektedir. Hükümetin turizm po-

litikası bunu göstermiyor mu? Acı gelişmelerin üstüne tuz biber ekmiyor mu?

Toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde, izin süresini işçi kendisine ek gelir sağlayacağı, kıtlık odun kömür parasını doğrultabileceği bir süre olarak görüp, bu sürenin artırılmasını istemektedir. Bu sürenin artırılması önemlidir, ama bir o kadar önemli olan, bu sürenin gerçek anlamda dinlenmek üzere kullanılmasını sağlayacak koşulların yaratılmasıdır. İşveren ise bu sürenin olabildiğince kısa tutulmasından yanadır.

Yine toplu iş sözleşmelerinde talep edilen izin paraları, kesinlikle amacına uygun değildir, sadece ek gelir sağlamaktan başka bir şey olarak görülmemektedir.

Gerek bugünkü çalışma yaşamımızı ilgilendiren yasalarla, gerekse iktidarın ve Türk-İş'in bu tavrı ile işçilerin gerçekten dinlenmelerinin sağlanabileceğini beklemek hayaldir. Bunu gerçekleştirmenin yolu demokrat sendikaların, sendikalar-daki demokratların tabanlarını ekonomik, demokratik, politik haklarına sahip çıkacak biçimde bilinçlendirmelerinden geçer. □

(*) Tez Koop İş Sendikası Ankara 2 nolu Şube Bşk.